

Л. Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
ЕВРАЗИЙСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМ. Л. Н.
ГУМИЛЕВА
L.N. GUMILYOV EURASIAN NATIONAL UNIVERSITY

**«АДАМИ КАПИТАЛ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУДЫҢ
НЕГІЗГІ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ»**

*Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының
ЕҢБЕКТЕР ЖИНАҒЫ*

СБОРНИК ТРУДОВ

Международной научно-практической конференции

**«ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ КАПИТАЛ КАК ОСНОВНОЙ ФАКТОР
ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ»**

WORKS

of the International scientific and practical conference

**«HUMAN CAPITAL AS THE MAIN FACTOR OF ECONOMIC
DEVELOPMENT»**

Астана

20 қазан 2022

УДК 331.5 (075.8)

ББК 65.240я73

А 24

Рецензенты: профессор «Esil University», д.э.н. Галиева А.Х.
профессор Евразийского национального университета им.Л.Н.Гумилева, д.э.н.
Шалболова У.Ж.

Редакционная коллегия

Макыш С.Б. – д.э.н., профессор, декан экономического факультета, Евразийский национальный университет им.Л.Н.Гумилева, г.Астана

Байжолова Р.А. – д.э.н., профессор, Евразийский национальный университет им.Л.Н.Гумилева, г.Астана

Ауелбекова А.К. – к.э.н., доцент Евразийский национальный университет им.Л.Н.Гумилева, г.Астана

Исаева Б.К. – PhD., доцент, Евразийский национальный университет им.Л.Н.Гумилева, г.Астана

ISBN 978-601-337-744-5

«Адами капитал экономикалық дамудың негізгі факторы ретінде» халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының еңбектер жинағы. –Астана: Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 2022. -330б.

Сборник трудов международной научно-практической конференции «Человеческий капитал как основной фактор экономического развития». – Астана: Евразийский национальный университет им.Л.Н.Гумилева, 2022. -330с.

Works of the International scientific and practical conference «Human capital as the main factor of economic development». - Astana: L.N. Gumilyov Eurasian National University, 2022. -330p.

УДК 331.5 (075.8)

ББК 65.240я73

ISBN 978 – 601 – 337 – 744 – 5

© Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 2022

© Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, 2022

© L.N. Gumilyov Eurasian National University, 2022

1. Киселёва Г. В., Кутенько С.Ю., Жайлаубеков М.А. Основные направления развития логистической инфраструктуры товаропроводящей сети Казахстана // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований, №8-2, 2017. -С.330-332.

2. Раимбеков Ж.С. Отчет о научно-исследовательской работе «Формирование и развитие эффективной интегрированной национальной товаропроводящей сети на основе концепции инновационной логистики», 2020.

3. Электронный ресурс URL:<http://inbusiness.kz/ru/news/kak-v-kazahstane-sozdayut-nacionalnuyu-tovarovprovodyashuyu-sistemu/> (20.09.2022)

4. Электронный ресурс URL: [http:// https://bakertilly-ca.com/ru-kz/news/logistika-put-v-budushhee/](http://https://bakertilly-ca.com/ru-kz/news/logistika-put-v-budushhee/) (20.09.2022)

5. Электронный ресурс URL:<https://stat.gov.kz/official/industry/18/statistic/5> (20.09.2022)

ӘОЖ 33.332.3

АГРОӨНЕРКӘСІП КЕШЕНІН ЖАҢҒЫРТУДЫҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ

Елеусіз Алмагуль Канатқызы

Eleusiz.a99@mail.ru

Халықаралық бизнес және стратегиялық сауда мамандығының магистранты,
Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана қ., Қазақстан
Ғылыми жетекшісі – э.ғ.к., қауым.профессор Бержанова А.М.

Тәуелсіздік алған сәттен бастап Қазақстан, басқа посткеңестік мемлекеттер сияқты, экономиканы жаңғыртуға және халық шаруашылығының барлық секторларын реформалауға кірісті. Бұл кезең Агроөнеркәсіптік кешендегі жаңа меншік нысандары мен бизнес-құрылымдардың дамуымен сипатталатын ауыл шаруашылығының дамуындағы жаңа кезеңнің қалыптасуының бастамасы болды [1].

Аграрлық сектор соңғы жылдардағы өсудің оң динамикасына қарамастан әлі де көптеген келеңсіз үрдістер еңсерілмеген отандық экономиканың рентабельді секторларының қатарында қалып отыр.

1991 жылы Қазақстанның агроөнеркәсіп кешені ЖІӨ-нің үштен бірін дерлік (29,5%) қамтамасыз етсе, бүгінгі таңда агроөнеркәсіп кешені жалпы ішкі өнімнің 4,4%-ға жуығын ғана өндіреді. Негізгі мәселе, сарапшылардың бағалауы бойынша, ауыл шаруашылығы саласын мемлекеттік реттеу жүйесінің жетілдірілмегендігінде.

Агроөнеркәсіп кешенін дамытудың көптеген арнайы бағдарламаларын жүзеге асыру бұл саланың жағдайын жақсартуға айтарлықтай әсер еткен жоқ.

Қазақстанда Тәуелсіздік жылдарында агроөнеркәсіп кешенін және ауылдық аумақтарды дамытуға бағытталған тоғыз бағдарламалық құжат қабылданды:

1) 1991-1995 жылдарға және 2000 жылға дейінгі кезеңге арналған «Ауыл» әлеуметтік-экономикалық даму бағдарламасы;

2) Агроөнеркәсіптік кешенді дамытудың 1993-1995 жылдарға және 2000 жылға дейінгі тұжырымдамалық бағдарламасы;

3) Ауыл шаруашылығы өндірісін дамытудың 2000-2002 жылдарға арналған бағдарламасы;

4) 2003-2005 жылдарға арналған мемлекеттік агрозық-түлік бағдарламасы;

5) Ауылдық аумақтарды дамытудың 2004-2010 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы;

6) Агроөнеркәсіптік кешенді тұрақты дамытудың 2006-2010 жылдарға арналған тұжырымдамасы;

7) Қазақстан Республикасының агроөнеркәсіптік кешенін тұрақты дамытудың 2006 - 2010 жылдарға арналған тұжырымдамасын іске асыру жөніндегі бірінші кезектегі шаралар бағдарламасы;

8) Агроөнеркәсіптік кешенді дамытудың 2010-2014 жылдарға арналған бағдарламасы;

9) Қазақстан Республикасындағы агроөнеркәсіптік кешенді дамытудың «Агробизнес-2017» бағдарламасы (бастапқы атауы Қазақстан Республикасында агроөнеркәсіптік кешенді дамытудың 2013-2020 жылдарға арналған «Агробизнес-2020» бағдарламасы);

10) Қазақстан Республикасының агроөнеркәсіптік кешенін дамытудың 2017-2021 жылдарға арналған жаңа жаңартылған Мемлекеттік бағдарламасы;

11) Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2017 жылғы 29 қарашадағы Қазақстан Республикасының агроөнеркәсіптік кешенін дамытудың 2021-2025 жылдарға арналған ұлттық жобасы (бұдан әрі – ұлттық жоба) іске асырылуда.

Бағдарламалардың барлығында дерлік агроөнеркәсіп кешенінің бәсекеге қабілеттілігін арттыру басты мақсат болды. Сонымен қатар, осы жылдар ішінде агроөнеркәсіптік кешенді дамытудың басым бағыттары жиі өзгерді, мемлекеттік қолдау жүйесі, субсидиялау ережелері, жергілікті ауыл шаруашылығы өнімдерінің экспортын қолдау бағыттары қайта қаралды. Аграрлық секторға қомақты бюджеттік қаражаттың бөлінуі нақты оң нәтижелер әкелмеді, оның көмегімен инвестицияның тиімділігін бағалауға болады. Аграрлық сектор соңғы жылдардағы өсудің оң динамикасына қарамастан әлі де көптеген келеңсіз үрдістер еңсерілмеген отандық экономиканың рентабельді секторларының қатарында қалып отыр [2].

Агроөнеркәсіптік кешен (АӨК) ең ауқымды салааралық кешен болып табылады, оның мақсаты ауыл шаруашылығы шикізатын өндіру және қайта өңдеу, содан кейін бастапқы өнімді түпкілікті тұтынушыға жеткізу болып табылады.

АӨК төрт ірі бағытты қамтиды:

- Ауыл шаруашылығы;
- Қолдау салалары (ауыл шаруашылығы машиналарын жасау, тыңайтқыштар, химиялық заттар өндірісі);

- Қайта өңдеу салалары (тамақ және жеңіл өнеркәсіп);
- Инфрақұрылым (ауыл шаруашылығы шикізатын дайындаумен, тасымалдаумен, сақтаумен, дайын өнімді сатумен, кадрлар даярлаумен айналысатын өндірістер) [3].

Сурет -1. Экономикадағы АӨК рөлі

Ескерту: [5] әдебиет негізінде автормен құрастырылған

Сонымен қатар агроөнеркәсіптік кешеннің қоғамның экономикалық, әлеуметтік, экологиялық және саяси өміріндегі рөлі өте зор (сурет 1). АӨК жағдайы негізінен өңірдің азық-түлік қауіпсіздігі (өзін-өзі қамтамасыз ету) деңгейін, оның саяси және экономикалық тұрақтылығын айқындайды. Ауыл шаруашылығы бар халықты сапалы азық-түлікпен қамтамасыз етуде, табиғи ортаны сақтауда үлкен маңызға ие.

Еліміздің қала халқының саны 59,1% - это құрайды-бұл 11,1 млн адам, ал қазақстандық ауылдарда ел халқының 40,9% - ы тұрады, бұл 7,7 млн адам. Бұл көрсеткіш Қазақстан ауылдарының тарихи-мәдени әлеуетін сақтаудың, демографиялық жағдайды жақсартудың, жұмыссыздық пен әлеуметтік

шиеленісті төмендетудің, өмір сүру деңгейі мен сапасын арттырудың негізі болып табылады [4].

Агроөнеркәсіп кешенін жаңғырту дегеніміз машиналар, жабдықтар, технологиялық процестер. Жаңғырту процестерінің күрделі құрамдас бөліктерін де ескеру қажет, олар мыналарды қамтиды:

- ұдайы өндірісті интенсификациялауды, трансформациялық процестерді анықтауды көздейтін экономикалық жаңғырту;
- белгілі бір саяси құралдарды жасауда көрінетін саяси модернизация;
- әлеуметтік модернизация, динамикалық әлеуметтік жүйе, ашық қоғамды қалыптастыру;
- ресурстарды үнемдейтін ауыл шаруашылығы технологияларына жоғары кәсіби көзқарасты, кешеннің ғылыми сыйымдылығын, жоғары корпоративтік мәдениетті, білім экономикасы контекстіндегі аумақтық-ұйымдастырушылық экономикалық қатынастарды білдіретін мәдени жаңғырту [6].

Кестеде ҚР ауыл шаруашылығы өнімдерінің жалпы шығарылымы 2021ж дерек бойынша 7 515 433,5 млн тг құрады. Алдыңғы жылмен салыстырғанда 18,6 пайызға өскен. Оның ішінде өсімдік шаруашылығының үлесі 19 пайызды құраса, мал шаруашылығының үлесі 18,1 пайызды құрайды.

Кесте - 1. Қазақстан Республикасының ауыл шаруашылығы өнімдерінің жалпы шығарылымы (млн.тг)

Көрсеткіштер	2019	2020	2021	Өсу қарқыны	
				2020/2021	2021/2022
Ауыл шаруашылығы өнімдерінің жалпы шығарылымы	5 151 163,0	6 334 668,8	7 515 433,5	23,0	18,6
өсімдік шаруашылығының жалпы өнімі	2 817 660,6	3 687 310,3	4 387 236,5	30,8	19,0
мал шаруашылығының жалпы өнімі	2 319 496,7	2 637 460,7	3 116 973,5	13,7	18,1
ауыл шаруашылығы салаларындағы қызметтер	14 005,7	9 897,9	11 223,4	(29,3)	13,3
Ескерту: [2] әдебиет негізінде автормен құрастырылған					

Қазақстан Республикасы Ауыл шаруашылығы министрлігінің деректері бойынша 2015 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша 154 мыңға жуық трактор болған, оның ішінде 126 мыңға жуығы (82%) доңғалақты, 16,5 мыңы (10,7%) энергиямен қаныққан К-700 және К-744р 5-класты ресейлік тракторлар, 77,2 мыңы (50%) Беларусь тракторлары барлық модификациядағы МТЗ өндірген, 28,6 мың шынжыр табанды тракторлар, оның ішінде 17,3 мың (11,2%) ДТ-75М тракторлар. Әр түрлі елдердің (Қытай, АҚШ, Италия, Германия, Канада) және

фирмалардың (Foton, John Deere, Challenger, Lamborghini, New Holland, Versatile-Buhler, Case, CLAAS) өндірісінің тоғыз маркасы ұсынылған.

Парктегі астық жинайтын комбайндар 44,3 мың, оның ішінде 18,7 мыңы (42%) – "Енисей-1200" және "Енисей-950 Руслан", 15 мыңы (34%)-"Нива" СК-5А, 2,5 мыңы (5,7%) – "Вектор", 1 мыңы (2,2%) – "Дон-1500". Алыс шетелде (АҚШ, Германия, Италия, Канада, Финляндия) өндірілген комбайндардың 4,6 мың он түрлі маркасы бар (John Deere, Case, CLAAS, New Holland, Sampo және т.б.).

Жем жинайтын комбайндар – Беларусь, Украина, Германия, АҚШ-тан 1,65 мың (маркалары: ПИК-100, КПИ-2,4, Jaguar 830 және 850, John Deere 7200 және т.б.).

Дәнді дақылдарды өндірудің нөлдік және минималды технологияларын қолданудың кеңеюіне байланысты егіс кешендеріне сұраныс күрт өсті. Олардың саны 3328 дана. он алты бренд: Morris Maxim, Case, New Holland, Bourgault, Flexi-Coil, Buhler, John Deere, "Кузбасс", Concord және т. б.

Парктегі астық сепкіштердің 90,6 мыңы, Қазақстан мен Ресей өндірген 6,5 мың жазық кескіштер, 5 мыңға жуық бүріккіштер, оның ішінде алыс шетелде өндірілген 110 дана (2%).

Талдау тракторлардың, комбайндардың, егіс кешендерінің және басқа да техникалардың алуан түрлілігін көрсетеді, бұл оған қызмет көрсетуді қиындатады.

Өндірістің энергиямен жабдықталуы 100 га егістікке 123 кВт құрайды. Алайда, бұл көрсеткішке жыл сайын 400 млн. мемлекеттік және жеке қаражат. Сонымен қатар, техника, әдетте, қабылдау, бейімделу және салыстырмалы сынақтардан өтпестен шетелден әкелінеді. 1990 жылы 1000 га егістікке 13 трактор мен 6 астық жинайтын комбайн, ал 2014 жылы тек 5,8 трактор мен 2,9 комбайн келді [7].

Қазақстанда АӨК-дегі жалпы өндіріс көрсеткіштерінің және негізгі өнім бағасының тұрақты өсуі байқалады, алайда бағаның айтарлықтай өсуі саланы дамыту әлеуетін кәсіпорындарды дербес жаңғырту үшін мүмкіндіктерді төмендетеді. Демек, бүгінгі таңда ең жақсы әдіс – бұл мемлекеттің араласуы болып табылады. Салаларды жаңғырту процесіне жетекшілік ету, әсіресе АӨК қайта өңдеу салаларына. Бұл әдіс үшін барлық мемлекеттік органдар, жеке субъектілер арасындағы тік және көлденең байланыстардың реттелген жүйесі үшін қажет. Бүгінгі таңда өзара іс-қимылдың ашық, біріздендірілген көлденең жолы жоқ, мәселелердің барлығын ауыл шаруашылығы министрлігі мен Ұлттық экономика министрлігінің жекелеген бастамалары шеңберінде шешілуде.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Об утверждении национального проекта по развитию агропромышленного комплекса Республики Казахстан на 2021 - 2025 годы. Электронный ресурс URL:<https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2100000732>

2. Информационно-аналитический обзор к парламентским слушаниям на тему: «Вопросы развития агропромышленного комплекса» г. Нур-Султан,

февраль 2020 года. Электронный ресурс
URL:<https://senate.parlam.kz/storage/13af0c39be8942c380224fa0436f679a.pdf>

3. Сыздыкбаева Н.Б. Роль агропромышленного комплекса в экономике Казахстана // Экономика: стратегия и практика. 2018. № 4(48). -С.25-32.

4. Ускова Т.В. Агропромышленный комплекс региона: состояние, тенденции, перспективы: монография. – Вологда: ИСЭРТ РАН, 2013. – 136 с.

5. Ушачев И.Г. Сельское хозяйство как базовый фактор продовольственной безопасности России // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. – 2010. – № 8. – С.13-15.

6. Борщ Л.М. Объективная необходимость модернизации АПК: вызов времени прорывных технологий//Научный вестник: Финансы, банки, инвестиции - 2018 - №3 <https://cyberleninka.ru/article/n/obektivnaya-neobhodimost-modernizatsii-apk-vyzov-vremeni-proryvnyh-tehnologiy>

7. Голиков В.А., Усманов А.С., Рзалиев А.С. Анализ структуры машинно-тракторного парка Казахстана и перспективы развития сельхозмашиностроения //Журнал «Тракторы и сельхозмашины» №11 ноябрь 2015 г <https://journals.eco-vector.com/0321-4443/article/view/66124>

ӘОЖ 331.108

АДАМИ КАПИТАЛДЫҢ ФРАНЧАЙЗИНГТІ ДАМУДАҒЫ РӨЛІ

Ерсаинов Дәулет Ерболатұлы

daulet.oral11@gmail.com

Халықаралық бизнес және стратегиялық сауда мамандығының магистранты, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық Университеті
Астана, Қазақстан

Ғылыми жетекші – э.ғ.д., профессор Егембердиева С.М.

Бұл зерттеу адами капиталдың франчайзингтік бизнесті иеленуге әсерін қарастырады. Франчайзинг - шағын бизнесті иеленудің танымал түрі. Экономистер адами капиталды ұйым үшін құндылығы немесе құны тұрғысынан қарастырылатын жеке тұлғаның білімі, тәжірибесі және дағдылары ретінде сипаттайды. Алдыңғы зерттеулер франчайзингтік ұйымдар үшін ең үлкен қиындықтардың бірі олардың жүйесіне сәйкес келетін франчайзилерді тарту екенін көрсетеді. Франчайзингке ие емес кәсіпкерлерді зерттеу олардың өз бизнесін иеленуіне және жүргізуіне қанағаттанбауы мүмкін екенін көрсетті, сонымен қатар білім мен тәжірибе сияқты адами капитал қанағаттану деңгейіне әсер етуі мүмкін. Бұл нәтижелер өз бизнесі үшін дұрыс серіктестерді іздейтін франчайзерлерге түсінік бере алады. Сондай-ақ стартаптарды қаржыландыратын адамдар мен мекемелер қаржыландыру туралы шешім қабылдау кезінде білім мен тәжірибе сияқты адами капитал факторларын бағалайтыны туралы деректер бар. Дегенмен, франчайзингтерді басқа стартаптармен салыстыру кезінде білім мен тәжірибені пайдалану соншалықты пайдалы болмауы мүмкін. Бұл зерттеу